JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
ELEANOR SHARPSTON
14 päivänä lokakuuta 2010[1]

1. Ensimmäisen maailmansodan päätyttyä Itävallasta ja Saksasta tuli tasavaltoja, joissa lakkautettiin aateluus, erioikeudet ja niihin perustuvat arvonimet. Itävallan kansalaisilla ei ole tämän jälkeen ollut perustuslain nojalla oikeutta käyttää aatelisarvonimeä, ja kielto koskee myös partikkeleiden ”von” ja ”zu” käyttöä osana sukunimeä. Saksassa omaksuttiin kuitenkin erilainen lähestymistapa, sillä käytössä olleista arvonimistä, vaikkakaan niitä ei voitu enää käyttää sellaisinaan, tuli osa perheen sukunimeä, joka siirtyy kaikille lapsille ja joka voi vaihdella ainoastaan lapsen sukupuolen mukaan silloin, kun kyseisellä osalla on sekä maskuliininen että feminiininen muoto, kuten Fürst (ruhtinas/prinssi) ja Fürstin (ruhtinatar/prinsessa).

2. Esillä olevassa asiassa on kyse Itävallan kansalaisesta, jonka Saksan kansalainen on ottanut ottolapsekseen aikuisena Saksassa[2] ja jonka sukunimessä on tällainen aiemmin aatelisarvonimi. Tämä sukunimi merkittiin Itävallassa hänen väestörekisteritietoihinsa[3] feminiinimuodossa. Verwaltungsgerichtshof (tuomioistuin) käsittelee parhaillaan valitusta, jonka hän on tehnyt saadakseen korjatuksi noin 15 vuotta myöhemmin tehdyn hallintopäätöksen, jolla ne sukunimen osat, jotka osoittavat aatelisarvoa, poistettiin rekisteristä. Verwaltungsgerichtshof on viitannut asiassa Grunkin ja Paul[4] annettuun tuomioon ja esittänyt kysymyksen siitä, onko Itävallan lainsäädäntö unionin kansalaisten liikkumis- ja oleskeluvapautta koskevan EY 18 artiklan (josta on tullut SEUT 21 artikla) mukainen. Myös muilla perustamissopimuksen määräyksillä voi olla merkitystä asiassa.

1 – Alkuperäinen kieli: englanti.

2 – Asiassa on riidatonta, ettei lapseksiottaminen vaikuttanut hänen asemaansa Itävallan kansalaisena.

3 – Englannin kielellä kyseessä on syntymä-, avioliitto- ja kuolinrekisteri (registers of births, marriages and deaths).

4 – Asia C-353/06, tuomio 14.10.2008 (Kok., s. I-7639).

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Euroopan ihmisoikeussopimus [5]

3. Yleissopimuksen 8 artiklassa määrätään seuraavaa:

”1. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.

2. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.”

4. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lukuisissa tapauksissa, kuten asiassa Burghartz ja asiassa Stjerna, [6] katsonut, että vaikka yleissopimuksen 8 artiklassa ei nimenomaisesti viitata nimiin, henkilön nimi liittyy hänen yksityis- ja perhe-elämäänsä, koska sen avulla hänet voidaan tunnistaa henkilönä ja koska se osoittaa hänen siteitään tiettyyn perheeseen. Se on oikeuskäytännössään painottanut myös kansallisten kielten merkitystä henkilöiden nimissä ja hyväksynyt sen, että valtion asettamat kielitieteelliset säännöt voidaan katsoa perustelluiksi. [7]

Unionin oikeus

5. EY 12 artiklan ensimmäisessä kohdassa (josta on tullut SEUT 18 artiklan ensimmäinen kohta) määrätään seuraavaa:

”Kaikki kansalaisuuteen perustuva syrjintä on kiellettyä tämän sopimuksen [perussopimusten [8]] soveltamisalalla, sanotun kuitenkaan rajoittamatta tämän sopimuksen [perussopimusten] erityismääräysten soveltamista.”

5 – Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi allekirjoitettiin Roomassa 4.11.1950, ja kaikki Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat ratifioineet sen.

6 – Asia Burghartz v. Sveitsi, tuomio 22.2.1994, A-sarja, nro 280-B, s. 28, 24 kohta ja asia Stjerna v. Suomi, tuomio 25.11.1994, A-sarja nro 299-B, s. 60, 37 kohta.

7 – Asia Bulgakov v. Ukraina, tuomio 11.9.2007, nro 59894/00, 43 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

8 – EY:n perustamissopimukseen on viitattu sellaisena kuin se oli ennakkoratkaisupyyntöä esitettäessä. Hakasuluissa olevasta tekstistä käy ilmi muutos, joka tehtiin Lissabonin sopimuksella ja joka otettiin Euroopan unionin toiminnasta tehtyyn sopimukseen (SEUT).

6. EY 17 artiklassa (josta on tullut SEUT 20 artikla) määrätään seuraavaa:

”1. Otetaan käyttöön unionin kansalaisuus. Unionin kansalainen on jokainen, jolla on jonkin jäsenvaltion kansalaisuus. Unionin kansalaisuus täydentää mutta ei korvaa jäsenvaltion kansalaisuutta.

2. Unionin kansalaisella on tässä sopimuksessa [perussopimuksissa] määrätyt oikeudet ja velvollisuudet. [Hänellä on muun muassa:

a) oikeus liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella;

– –]”

7. EY 18 artiklan 1 kohdassa (josta on tullut SEUT 21 artiklan 1 kohta) määrätään seuraavaa:

”Jokaisella unionin kansalaisella on oikeus vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella, jollei tässä sopimuksessa [perussopimuksissa] määrätyistä tai sen soveltamisesta annetuissa säännöksissä säädetyistä rajoituksista tai ehdoista muuta johdu.”

8. EY 43 artiklassa (josta on tullut SEUT 49 artikla) ja EY 49 artiklassa (josta on tullut SEUT 56 artikla) kielletään ”rajoitukset, jotka koskevat jäsenvaltion kansalaisen vapautta sijoittautua toisen jäsenvaltion alueelle”, ja ”rajoitukset, jotka koskevat muuhun yhteisön valtioon [jäsenvaltioon] kuin palvelujen vastaanottajan valtioon sijoittautuneen jäsenvaltion kansalaisen vapautta tarjota palveluja yhteisössä [unionissa]”.

9. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 artiklassa [9] määrätään seuraavaa:

”Jokaisella on oikeus siihen, että hänen yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiaan sekä viestejään kunnioitetaan.”

10. Selityksissä 7 artiklaan [10] todetaan selvästi, että artiklassa turvatut oikeudet vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvattuja oikeuksia ja että siihen voidaan laillisesti tehdä ainoastaan ne rajoitukset, jotka on sallittu tämän yleissopimuksen 8 artiklan 2 kohdassa.

11. Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä on asiassa

9 – Julistettu Nizzassa 7.12.2000 (EUVL 2000, C 364, s. 1). Euroopan parlamentti hyväksyi ajan tasalle saatetun version 29.11.2007 sen jälkeen, kun viittaukset Euroopan perustuslakiin oli poistettu (EUVL 2007, C 303, s. 1). Uusin Lissabonin sopimuksen jälkeen konsolidoitu versio on julkaistu EUVL:ssä 2010, C 83, s. 389.

10 – EUVL 2007, C 303, s. 17, 7 artiklaa koskeva selitys sivulla 20.

Konstantinidis,[11] asiassa García Avello[12] sekä asiassa Grunkin ja Paul[13] jo jouduttu vastaamaan kysymyksiin, jotka koskevat eri jäsenvaltioiden väestörekistereissä samalle henkilölle annettuja ristiriitaisia sukunimiä. Tässä oikeuskäytännössä esiin tuoduista keskeisistä näkökohdista voidaan tehdä seuraava yhteenveto.[14]

12. Henkilön sukunimeä koskevat säännöt kuuluvat tällä hetkellä jäsenvaltioiden toimivaltaan. Tätä toimivaltaansa käyttäessään jäsenvaltioiden on kuitenkin noudatettava unionin oikeutta, jollei kysymyksessä ole jäsenvaltion sisäinen tilanne, joka ei millään tavoin liity unionin oikeuteen. Liittymä on olemassa silloin, kun jäsenvaltion kansalaiset oleskelevat laillisesti jossakin toisessa jäsenvaltiossa. Tällaisessa tapauksessa he voivat lähtökohtaisesti vedota sitä jäsenvaltiota vastaan, jonka kansalaisia he ovat, perustamissopimuksessa annettuihin oikeuksiinsa, kuten oikeuteen olla joutumatta kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kohteeksi, oikeuteen vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella sekä sijoittautumisvapauteen.

13. Tilanne, jossa on eri sukunimiä, on omiaan aiheuttamaan vakavaa haittaa sekä työelämässä että yksityiselämässä. Henkilön voi olla vaikea vedota sellaisten tutkintotodistusten tai asiakirjojen oikeusvaikutuksiin, jotka on laadittu toisessa jäsenvaltiossa tunnustetulla nimellä. Monet jokapäiväisen elämän toimet sekä julkisella että yksityisellä tasolla edellyttävät henkilöllisyyden todistamista, mikä tehdään tavallisesti passilla. Jos sen jäsenvaltion antamassa passissa, jonka kansalainen henkilö on, on eri nimi kuin toisen jäsenvaltion antamassa syntymätodistuksessa, tai jos tietyssä tilanteessa käytetty sukunimi ei vastaa siinä asiakirjassa käytettyä nimeä, joka esitetään henkilön henkilöllisyyden todistamiseksi, tai jos nimet eivät kahdessa yhtäaikaisesti esitetyssä asiakirjassa ole samat, tällainen sukunimien erilaisuus voi synnyttää epäilyjä henkilön henkilöllisyydestä sekä esitettyjen asiakirjojen aitoudesta tai niihin sisältyvien tietojen todenperäisyydestä ja asiakirjojen väärentämisestä.

14. Tällainen vapaan liikkuvuuden este, joka aiheutuu kyseisistä vakavista haitoista, voi olla perusteltu vain, jos se perustuu objektiivisiin syihin ja on oikeassa suhteessa hyväksyttävästi tavoiteltuun päämäärään nähden. Rajoittamista ei voida perustella hallinnon helpottamista koskevilla seikoilla. Se saatettaisiin ehkä kuitenkin oikeuttaa tietyistä yleisen edun mukaisista syistä.

Itävallan oikeus

15. Vuonna 1919 annetulla lailla aateluuden lakkauttamisesta,[15] joka on liittovaltion

11 – Asia C-168/91, tuomio 30.3.1993 (Kok., s. I-1191, Kok. Ep. XIV, s. I-109).

12 – Asia C-148/02, tuomio 2.10.2003 (Kok., s. I-11613).

13 – Mainittu edellä alaviitteessä 4.

14 – Yhteenveto on tehty em. asiassa Grunkin ja Paul annetun tuomion perusteella (tuomion 16–18, 23–28, 29 ja 36–38 kohta).

15 – Gesetz vom 3. April 1919 über die Aufhebung des Adels, der weltlichen Ritter- und Damenorden und gewisser Titel und Würden (Adelsaufhebungsgesetz).

perustuslain 149 §:n 1 momentin mukaan perustuslain tasoinen säädös,[16] lakkautettiin aatelissääty, maalliset ritarikunnat ja tietyt muut arvonimet ja kunnia-arvot sekä kiellettiin vastaavanlaisten arvojen käyttäminen. Toimivaltaisten ministeriöiden[17] antamien täytäntöönpanosäännösten 1 §:n mukaan kumoaminen koskee kaikkia Itävallan kansalaisia siitä riippumatta, missä kyseiset erioikeudet oli saatu. Sen 2 §:n mukaan kielto koskee muun muassa partikkelin "von" käyttöä osana nimeä ja oikeutta käyttää minkäänlaista aatelisarvoa osoittavaa arvonimeä kuten "Ritter" (ritari), "Freiherr" (paroni/vapaaherra), "Graf" (kreivi), "Fürst" (ruhtinas/prinssi), "Herzog" (herttua) tai muita vastaavia koti- tai ulkomaisia arvonimiä. Sen 5 §:ssä säädetään rangaistuksista, joita voidaan määrätä kiellon rikkomisen johdosta.

16. Itävallan hallituksen toimittamien tietojen mukaan tuomioistuimet ovat soveltaneet kieltoa tietyin mukautuksin silloin, kun kyse on ollut henkilöistä, joilla on saksalainen sukunimi, johon on sisältynyt saksalaista aatelisarvoa aiemmin osoittanut osa. Esimerkiksi tapauksessa, jossa Saksan kansalaisella, joka oli saanut Itävallan kansalaisuuden, oli tällainen nimi, nimeä ei voitu tulkita uudelleen katsomalla sen sisältävän aatelisarvonimen, eikä nimeä voitu muuttaa. Eräällä itävaltalaisella naisella, joka oli saanut nimen avioitumalla Saksan kansalaisen kanssa, oli katsottu olevan oikeus käyttää nimeä kokonaisuudessaan, kuitenkin niin, että hänen oli käytettävä sukunimestä aivan samaa muotoa kuin hänen aviomiehensä, eikä nimen feminiinimuotoa.[18]

17. Kansainvälisestä yksityisoikeudesta annetun liittovaltion lain[19] 9 §:n 1 momentin mukaan luonnollisten henkilöiden henkilöstatuutti on sen valtion lainsäädäntö, jonka kansalaisia he ovat. Sen 13 §:n 1 momentin mukaan luonnollisten henkilöiden nimi määräytyy hänen henkilöstatuuttinsa mukaan siitä riippumatta, millä perusteella nimi on saatu. Sen 26 §:ssä säädetään, että lapseksiottamisen edellytykset määräytyvät kunkin ottovanhemman ja ottolapsen henkilöstatuutin mukaan, kun taas yhden ottovanhemman tapauksessa lapseksiottamisen vaikutukset määräytyvät hänen henkilöstatuuttinsa mukaan.

18. Itävallan hallituksen esillä olevassa asiassa esittämien huomautusten ja niissä lainattujen kirjallisuuslähteiden mukaan näin määräytyvillä lapseksiottamisen vaikutuksilla tarkoitetaan ainoastaan perheoikeudellisia vaikutuksia eikä ottolapsen nimen

16 – Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG).

17 – Vollzugsanweisung des Staatsamtes für Inneres und Unterricht und des Staatsamtes für Justiz, im Einvernehmen mit den beteiligten Staatsämtern vom 18. April 1919, über die Aufhebung des Adels und gewisser Titel und Würden.

18 – Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 1 kohta ja jäljempänä 21 ja 27 kohta.

19 – Bundesgesetz vom 15. Juni 1978 über das internationale Privatrecht (IPR-Gesetz).

määräytymistä (joka perustuu aina 13 §:n 1 momenttiin). International Commission on Civil Status (ICCS) -nimisen järjestön maaliskuussa 2000,[20] jolloin Itävalta oli järjestön jäsen, laatiman selvityksen mukaan Itävalta vastasi kysymykseen siitä, minkä valtion lain mukaan määräytyy ottolapsen nimi, seuraavaa: ”Ottolapsen nim[en muuttuminen] on yksi lapseksiottamisen vaikutuksista, ja se määräytyy ottovanhemman tai -vanhempien kansallisen lain mukaan. Silloin kun ottovanhempina olevilla puolisoilla on eri kansalaisuus, sovelletaan heille yhteisen valtion kansallista lainsäädäntöä, ja ellei tämä ole mahdollista, heihin aiemmin sovellettua heille yhteisen valtion kansallista lainsäädäntöä, jos se on vielä jommankumman puolison kansallinen lainsäädäntö. Aikaisemmin sovellettiin vakituisen asuinpaikan lakia.”

19. Itävallan yleisen siviililain[21] 183 §:n 1 momentin mukaan, luettuna yhdessä sen 182 §:n 2 momentin kanssa, silloin, kun ottovanhempia on vain yksi, ottolapsi saa tämän ottovanhemman sukunimen, jos lailliset siteet toista sukupuolta olevaan vanhempaan ovat katkennet.

20. Henkilöoikeudellisesta asemasta annetun lain[22] 15 §:n 1 momentin mukaan rekisterimerkintä on oikaistava, jos se oli virheellinen jo sitä tehtäessä.

Saksan oikeus

21. Weimarin tasavallan perustuslain[23] 109 §:llä lakkautettiin muun ohessa kaikki syntymän tai säädyn perusteella saatavat erioikeudet, ja siinä säädettiin, että aatelisarvoa osoittavia merkkejä voitiin käyttää pätevästi ainoastaan osana sukunimeä. Saksan liittotasavallan nykyisen perustuslain[24] 123 §:n 1 momentin mukaan tätä säännöstä sovelletaan edelleen. On kuitenkin riidatonta, vaikka unionin tuomioistuimeen ei olekaan kutsuttu lainsäädäntöviranomaista kuultavaksi, että Saksan lainsäädännön mukaan sukunimi, johon sisältyy aiemmin aateluutta osoittanut merkki, muuttuu edelleen sukunimen käyttäjän sukupuolen mukaan, jos tilanne oli tämä aatelisarvoa aiemmin osoittaneen merkin osalta.

22. Siviililain täytäntöönpanosta annetun lain[25] 10 §:n 1 momentin mukaan henkilöiden nimet määräytyvät sen maan lain mukaan,

20 – Loi applicable à la détermination du nom (nimen määräytymiseen sovellettava laki), sivustolla http://www.ciec1.org/Documentation/LoiApplicablealaDeterminationduNom.pdf.

21 – Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB).

22 – Bundesgesetz vom 19. Jänner 1983 über die Regelung der Personenstandsangelegenheiten einschließlich des Matrikenwesens (Personenstandsgesetz – PStG).

23 – Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919 (VDR).

24 – Grundgesetz (GG).

25 – Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (EGBGB).

jonka kansalainen kyseinen henkilö on. Tämän lain 22 §:n 1 ja 2 momentin mukaan lapseksiottamiseen ja sen vaikutuksiin niihin perheoikeudellisiin oikeussuhteisiin, jotka vallitsevat asianomaisten henkilöiden välillä, sovelletaan sen valtion lakia, jonka kansalainen ottovanhempi on.

23. Edellä mainitusta ICCS:n selvityksestä [26] käy ilmi, että vuonna 2000 Saksa vastasi kysymykseen siitä, minkä valtion lain mukaan määräytyy ottolapsen nimi, seuraavaa: ”Ottolapsen nimi määräytyy sen valtion voimassa olevan lain mukaisesti, josta lapsi on peräisin. Saksan nimilakia sovelletaan näin ollen silloin, kun ulkomaisen ottolapsen ottovanhempi on saksalainen ja kun lapsi on näin saanut Saksan kansalaisuuden. Jos saksalaisen ottolapsen ottovanhempi on ulkomaan kansalainen, lapsen nimen oikeudellinen asema muuttuu vain siinä tapauksessa, että hän on menettänyt Saksan kansalaisuuden lapseksiottamisen perusteella.” [27]

24. Siviililain [28] 1757 §:n 1 momentin mukaan, luettuna yhdessä sen 1767 §:n 2 momentin kanssa, ottolapset, täysi-ikäiset ottolapset mukaan lukien, saavat ottovanhemman sukunimen ”syntymänimenä”.

Tosiseikat, oikeudenkäyntimenettely ja ennakkoratkaisukysymys

25. Pääasian valittaja (jäljempänä valittaja) on Itävallan kansalainen, joka on syntynyt Wienissä 1944 nimellä Ilonka Kerekes. Lokakuussa 1991, eli kun Kreisgericht Worbis (Worbisin alioikeus, Saksa) hyväksyi holhousasioita käsittelevässä kokoonpanossa antamallaan päätöksellä Lothar Fürst von Sayn-Wittgensteinin tekemän, notaarin vahvistamaan asiakirjaan perustuvan hakemuksen hänen ottamisestaan ottolapsekseen, valittaja oli rekisteröity sukunimellä ”Havel, os. Kerekes”. Valittaja teki hakemuksen uuden henkilöllisyytensä rekisteröimiseksi Wienin viranomaisille, ja tammikuussa 1992 ne pyysivät Kreisgericht Worbisilta lisätietoja kirjallisesti. Kyseinen tuomioistuin antoi tämän johdosta täydentävän päätöksen, jossa todettiin, että lapseksiottamisen johdosta hänen syntymäsukunimekseen tuli ”Fürstin von Sayn-Wittgenstein”, joka on feminiinimuoto hänen ottoisänsä sukunimestä. Wienin viranomaiset antoivat tämän jälkeen 27.2.1992 valittajalle syntymätodistuksen nimellä Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein. Asiassa on

26 – Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 18 kohta ja alaviite 20.

27 – Kahden ensimmäisen virkkeen ilmeinen ristiriita näyttää johtuvan siitä, että ilmaisua ”valtio, josta lapsi on peräisin” (pays d'origine) käytetään virheellisesti tarkoittamalla ”valtiota, jonka kansalaisuus lapsella oli viimeksi ennen lapseksiottamista” (pays de la nationalité (finale), olettamalla, että lapseksiottaminen voi, vaikkakaan ei aina, johtaa kansalaisuuden muuttumiseen. ICCS:n selvitys on saatavissa ainoastaan ranskankielisenä, minkä vuoksi on mahdotonta tietää, mitä termejä Saksan viranomaiset tosiasiallisesti käyttivät vastauksessaan kyselyyn.

28 – Bürgerliches Gesetzbuch (BGB).

riidatonta se, ettei lapseksiottaminen vaikuttanut hänen kansalaisuuteensa.

26. Asiassa pidetyssä istunnossa todettiin, että valittaja työskentelee kiinteistöalalla, näiden markkinoiden korkealaatuisimpien tuotteiden parissa, ja erityisesti, että hän käyttää työssään nimeään Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein myydessään linnoja ja kartanoita. Ainakin lapseksiottamisesta alkaen hän on asunut ja harjoittanut liiketoimintaansa pääasiallisesti Saksassa (joskin hänellä on ollut jonkin verran rajat ylittävää toimintaa), hänelle on myönnetty saksalainen ajokortti nimellä Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein ja hän on rekisteröinyt yrityksensä Saksassa tällä nimellä. Lisäksi hänen itävaltalainen passinsa on uusittu ainakin kerran (vuonna 2001), ja Itävallan konsuliviranomaiset Saksassa ovat myöntäneet hänelle kaksi kansalaisuutta osoittavaa todistusta, kaikki nimellä Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein.

27. Itävallan Verfassungsgerichtshof (valtiosääntötuomioistuin) antoi 27.11.2003 tuomion asiassa, jossa kyseessä olleet tosiseikat muistuttavat nyt kyseessä olevaa valittajaa koskevia tosiseikkoja. Se totesi tuomiossaan, että aateluuden lakkauttamisesta annettu laki oli esteenä sille, että Itävallan kansalainen hankkii sukunimen, jossa on aateluutta aiemmin osoittanut arvonimi, Saksan kansalaisen suorittaman lapseksiottamisen kautta.[29] Tuomiossa vahvistettiin myös aikaisempi oikeuskäytäntö, joka mukaan Itävallan oikeus ei, toisin kuin Saksan oikeus, salli sukunimien muodostamista eri tavoin miehiä ja naisia varten.

28. Vähän tuon tuomion antamisen jälkeen Wienin rekisteriviranomaiset päättivät omaksua kannan, jonka mukaan valittajan syntymärekisteritiedot olivat virheellisiä. Ne ilmoittivat hänelle 5.4.2007 aikomuksestaan oikaista hänen sukunimensä syntymärekisteritietoihin merkitsemällä nimeksi Sayn-Wittgenstein. Valittajan vastustuksesta huolimatta viranomaiset vahvistivat kantansa 24.8.2007. Valittajan hallinnollinen muutoksenhaku tätä näkemystä vastaan hylättiin, minkä vuoksi hän on nostanut kanteen Verwaltungsgerichtshofissa saadakseen päätöksen muutetuksi.

29. Valittaja on Verwaltungsgerichtshofissa vedonnut etenkin oikeuteensa liikkua ja tarjota palveluja vapaasti, sellaisena kuin ne on taattu Euroopan unionin perussopimuksissa. Hän katsoo, että olisi näiden oikeuksien vastaista vaatia häntä käyttämään eri sukunimiä eri jäsenvaltioissa. Hän väittää lisäksi, että vaatimuksella, jonka mukaan hänen olisi vaihdettava sukunimeä, jota hän on käyttänyt 15 vuoden ajan, puututaan hänen yksityiselämäänsä, joka nauttii Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan suojaa.

30. Vastaajana oleva viranomainen väittää muun muassa, että valittajaa ei ole vaadittu käyttämään eri nimiä vaan poistamaan arvonimi ”Fürstin von” sukunimen ”Sayn-Wittgenstein” edestä, sillä tämä nimen osa pysyy

29 – Asia B 557/03. Asiassa oli kyse nimestä Prinz von Sachsen-Coburg und Gotha, Herzog zu Sachsen (joka voitaisiin kääntää Saxe-Coburgin ja Gothan ruhtinas/prinssi, Saksin herttua).

ennallaan, että vaikka tästä saattaisi aiheutua tiettyä haittaa, aateluuden lakkauttaminen on Itävallassa ensisijaisen tärkeä perustus laintasoinen periaate, jolla voidaan oikeuttaa poikkeaminen perussopimuksissa taatuista vapauksista, ja että hänen sukunimensä olisi Saksan oikeussääntöjenkin perusteella pitänyt määräytyä Itävallan lain mukaan (eli koska ”Fürstin von Sayn-Wittgenstein” muoto ei Itävallan lain mukaan ole luvallinen, sen myöntäminen valittajalle oli epäasianmukaista myös Saksan oikeuden kannalta tarkastellen).

31. Tarkasteltuaan unionin tuomioistuimen asiassa Grunkin ja Paul antamaa tuomiota Verwaltungsgerichtshof toteaa, että sukunimen muuttamisesta valittajan oikeudelle liikkua vapaasti mahdollisesti aiheutuvat esteet voidaan kuitenkin perustella objektiivisilla syillä, jotka ovat oikeassa suhteessa aateluuden lakkauttamisella hyväksyttävästi tavoiteltuun päämäärään.

32. Tästä syystä se on pyytänyt ennakkoratkaisua seuraavaan kysymykseen:

”Onko EY 18 artikla esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jonka nojalla jäsenvaltion toimivaltaiset viranomaiset voivat kieltäytyä tunnustamasta (täysi-ikäisen) ottolapsen sukunimeä, joka on määräytynyt toisessa jäsenvaltiossa, koska se sisältää aatelisarvonimen, joka ei ole (perustuslainkaan mukaan) sallittu ensin mainitussa jäsenvaltiossa?”

33. Asiassa kirjallisia huomautuksia ovat esittäneet Saksan, Italian, Liettuan, Itävallan ja Slovakian hallitukset sekä komissio. Suullisia huomautuksia ovat 17.6.2010 pidetyssä istunnossa esittäneet valittajan edustaja, Saksan, Tšekin ja Itävallan hallitukset sekä komissio.

Asian arviointi

34. Joitakin ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kysymyksen esiin tuomia seikkoja voidaan käsitellä täysin mutkattomasti, vaikkakin jotkin niistä ovat olleet eriävien mielipiteiden kohteena unionin tuomioistuimelle esitetyissä huomautuksissa. Jotkin niistä ovat vaikeammin hahmotettavissa, ja ne saattavat viime kädessä edellyttää uusien havaintojen tekemistä tosiseikoista ja (kansallisesta) lainsäädännöstä ennen kuin ne voidaan ratkaista. Pyrin näiden osalta tarkastelemaan sitä, millä tavoin asiassa merkityksellisiä unionin oikeussääntöjä olisi sovellettava mahdollisissa eri tapauksissa.

Unionin oikeuden sovellettavuus

35. Unionin tuomioistuimelle esitetyissä huomautuksissa ei ole ilmennyt erimielisyyksiä tässä ensimmäisenä esiin nousevasta seikasta. On riidatonta, että valittaja on jäsenvaltion kansalainen, joka asuu ja työskentelee toisessa jäsenvaltiossa. Näin ollen hänen tilanteensa ei ole puhtaasti jommankumman valtion osalta kansallinen tilanne, ja kummankin jäsenvaltion on noudatettava unionin oikeutta käyttäessään toimivaltaansa, joka tässä asiassa koskee nimen määräytymistä. Tällaisessa tilanteessa valittaja voi lähtökohtaisesti vedota Itävallan viranomaisiin nähden oikeuksiin ja vapauksiin, jotka hänelle taataan perustamissopimuksessa unionin kansalaisena ja taloudellisena toimijana eli jäsenvaltion kansalaisena, joka on sijoittautunut toisen jäsenvaltion alueelle ja joka tarjoaa palveluja henkilöille yhdessä tai useammassa jäsenvaltiossa. [30]

36. Tämä merkitsee sitä, että vaikka jäsenvaltion kansalaisen nimen määräytymiseen voidaan soveltaa vain jäsenvaltion kansallista lainsäädäntöä, jäsenvaltion on noudatettava unionin oikeutta tätä kansallista lainsäädäntöä soveltaessaan muuttaakseen tai oikaistakseen väestörekisterimerkintää silloin, kun kyseessä oleva kansalainen on tukeutunut tähän merkintään käyttäessään unionin kansalaisena oikeuksiaan liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella.

Kansalaisuuteen perustuva syrjintä

37. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei pyydä ohjeita syrjintäkysymykseen vaan katsoo, että siitä ei ole kysymys asiassa kyseessä olevassa tilanteessa. Komissio ja huomautuksiaan esittäneet jäsenvaltiot ovat kaikki tästä yhtä mieltä.

38. Valittaja katsoo kuitenkin olleensa kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kohteena Itävallan lainvalintasääntöjen vuoksi [31] siitä syystä, että jos Saksan kansalainen ottaa ottolapsekseen Saksan kansalaisen Itävallassa, lapseksiottamisen kaikkiin osatekijöihin sovelletaan Saksan lainsäädäntöä, ja ottolapsi voi näin saada sukunimen, johon sisältyy aateluutta aiemmin osoittanut arvonimi, kun taas jos ottolapsi on Itävallan kansalainen, nimi määräytyy Itävallan lainsäädännön mukaan eikä tällaista sukunimeä voida saada.

39. Täysin siitä riippumatta, että valittaja ei ole ollut tällaisessa tilanteessa, koska hänet oli otettu ottolapseksi Saksassa, en voi yhtyä

30 – Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 12 kohta.

31 – Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 17 kohta.

tähän päättelyyn. Kuten asiassa Grunkin ja Paul jo todettiin, kyseisessä Itävallan lainvalintasäännössä [32] viitataan kaikissa tapauksissa sen valtion aineellisiin oikeussäännöksiin, jonka kansalainen asianomainen henkilö on. Lainvalintasääntö ei myöskään ole millään tavoin ristiriidassa vastaavan Saksan lainvalintasäännön [33] kanssa, joka on ilmeisesti olennaisilta osin täysin samanlainen. Kuten olen asiassa Grunkin ja Paul antamassani ratkaisuehdotuksessa jo todennut, lainvalintasäännössä tehdään ero yksilöiden välillä heidän kansalaisuutensa perusteella syyllistymättä kuitenkaan kansalaisuuteen perustuvaan syrjintään. Tämänkaltaisen syrjinnän kiellon tarkoituksena ei ole pyyhkiä pois niitä eroja, jotka väistämättä syntyvät siitä, että henkilöllä on jonkin jäsenvaltion kansalaisuus eikä jonkin toisen, vaan estää muu kansalaisuuteen perustuva erilainen kohtelu. Tässä kaikkia kansalaisia kohdellaan sen jäsenvaltion lainsäädännön mukaisesti, jonka kansalaisia he ovat.

henkilölle on aiheutunut siitä, että hänellä on eri jäsenvaltioissa virallisesti rekisteröity eri nimi. Asiassa Konstantinidis antamassaan tuomiossa unionin tuomioistuin katsoi, että väestörekisterimerkintöjen tekemisessä sovellettavat kirjoitussäännöt olivat ristiriidassa perustamissopimuksessa taatun sijoittautumisvapauden kanssa, jos niiden soveltaminen aiheutti henkilölle, jonka nimi oli kirjattu rekisteriin eri aakkosilla, ”sellaisen esteen, joka tosiasiallisesti rajoittaa hänelle kyseisellä artiklalla taatun sijoittautumisoikeuden vapaata käyttöä”. Tästä katsottiin olevan kysymys, jos kirjoitusasu muutti henkilön nimen ääntämisasua ja jos tästä aiheutunut vääristyminen aiheutti henkilölle vaaran siitä, että potentiaaliset asiakkaat sekoittaisivat hänet johonkin toiseen henkilöön. Asiassa García Avello ja asiassa Grunkin ja Paul unionin tuomioistuin painotti yleisemmin vakavaa haittaa, joka saattaa aiheutua missä tahansa tilanteessa, jossa kansalaista vaaditaan perustelemaan niissä häntä koskevissa virallisissa asiakirjoissa olevien nimien erilaisuus, joihin hän haluaa tukeutua.

”*Vakava haitta*”

40. Selvittäessään vastaavanlaisissa tapauksissa sitä, onko kyse ollut perustamissopimuksissa taatun vapauden loukkaamisesta, unionin tuomioistuin on käyttänyt arviointiperusteena sen haitan vakavuutta, joka

41. Monet jäsenvaltiot ovat esittäneet, ettei valittajalle aiheudu tällaista haittaa siitä, että hänen Itävallan väestörekisterissä oleva sukunimensä oikaistaan. Niiden mukaan näin on yhtäältä siksi, ettei hänen edellytetä käyttävän eri sukunimiä eri jäsenvaltioissa, koska Itävallan väestörekisterin oikaistu tieto on tästä eteenpäin autenttinen kaikissa tilanteissa. Toisaalta hänen sukunimensä keskeinen yksilöivä osa ”Sayn-Wittgenstein” pysyy ennallaan, joten sekaannusta hänen

32 – IPR-Gesetzin 13 §:n 1 momentti; ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 17 kohta.

33 – EGBGB:n 10 §:n 1 momentti; ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 22 kohta.

henkilöllisyydestään ei voi tapahtua, ja vain tämä ei-yksilöivä osa ”Fürstin von” poistetaan.

42. Ensimmäisestä väitteestä todettakoon, että on totta, että asiassa García Avello ja asiassa Grunkin ja Paul kyseessä olleet lapset olivat tilanteessa, jossa heidän nimensä oli peruuttamattomalla tavalla rekisteröity ristiriitaisissa muodoissa kahden sellaisen jäsenvaltion väestörekistereihin, joista kumpaankin lapsilla oli läheinen side syntymän perusteella. Näyttää kuitenkin siltä, että esillä olevan asian valittajan nimi on sitä vastoin merkitty väestörekisteriin ainoastaan Itävallassa ja että vain Itävallan viranomaiset voivat antaa hänelle passin tai kansalaisuutta osoittavan todistuksen kaltaisia asiakirjoja, joten hänen nimensä oikaisusta tässä rekisterissä ei pitäisi aiheutua ristiriitaa toisessa jäsenvaltiossa pidettyjen rekisterien tai toisen jäsenvaltion antamien virallisten asiakirjojen kanssa.

43. Toimivaltaisen kansallisen tuomioistuimen on ehkä tutkittava tarkemmin näitä tosiseikkoja ennen kuin se tekee lopullisen ratkaisunsa. Vaikka Saksan hallitus on esittänyt, ettei sillä ole tietoa valittajaa koskevasta rekisterimerkinnästä Saksan väestörekisterissä, valittajan edustaja on kuitenkin esittänyt istunnossa ”uskoneensa”, että valittaja on avioitunut ja eronnut Saksassa. Jos tämä pitää paikkansa, niiden muotojen välillä, joilla hänen sukunimensä on rekisteröity Saksassa ja Itävallassa, saattaa olla ristiriita, joka voi johtaa vaikeuksiin, esimerkiksi siinä tapauksessa, että valittaja haluaisi avioitua uudelleen.

44. Tästä huolimatta vaikuttaa melko varmalta, että valittajalle on ainakin myönnetty ajokortti ja että hän on rekisteröinyt liikeyrityksen Saksassa, kummatkin nimellä Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein. Voidaan hyvin ajatella, että hänen on pitänyt rekisteröityä Saksassa asuvana ulkomaalaisena. Hän on todennäköisesti liittynyt saksalaiseen sosiaaliturvalaitokseen sairaus- ja eläkevakuutusta varten. Tällaisten hänen nimensä virallisten rekisterimerkintöjen lisäksi hän on niiden 15 vuoden aikana, jotka ovat kuluneet hänen sukunimensä ensimmäisestä rekisteröinnistä Fürstin von Sayn-Wittgenstina Itävallassa sen oikaisemiseen Sayn-Wittgensteiniksi, varmasti avannut pankkitilejä ja tehnyt vakuutussopimusten kaltaisia pitkäaikaisia sopimuksia Saksassa. Hän on toisin sanoen elänyt huomattavan pitkän aikaa jäsenvaltiossa tietyllä nimellä, mistä on jäänyt monia muodollisia jälkiä sekä julkisella että yksityisellä tasolla. On vaikeata väittää, ettei vakavaa haittaa aiheutuisi siitä, että kaikkia näitä jälkiä olisi muutettava siksi, että hänen virallisissa henkilöllisyyspapereissaan hänelle on nyt annettu eri nimi. Vaikka muutos sen toteuttamisen jälkeen poistaa tulevat ristiriidat, valittajalla on varmasti hallussaan ja hänen on

varmasti tulevaisuudessa hankittava asiakirjoja, jotka on annettu tai laadittu ennen muutosta ja joissa on eri sukunimi kuin se, joka on mainittu hänen (uusissa) henkilöllisyyttä osoittavissa asiakirjoissaan.

45. On totta, että sukunimen muutoksia voi tapahtua useissa eri elämänvaiheissa (etenkin kun kysymyksessä on naispuolinen henkilö) avioliiton tai avioeron johdosta. Esillä olevan asian valittaja on aikaisemmin käyttänyt sukunimiä Kerekes ja Havel, ja hänelle on voinut aiheutua (ja voi edelleenkin aiheutua) edellä kuvatun kaltaista haittaa Kerekes-nimen muuttumisesta Haveliksi ja Havel-nimen muuttumisesta Fürstin von Sayn-Wittgensteiniksi. Täysin siitä riippumatta, että avioliitto ja avioero ovat tarkoituksellisia toimenpiteitä, sukunimen muuttuminen avioliiton vuoksi perustuu asianomaisten henkilöiden vapaaseen valintaan suurimmassa osassa Euroopan unionin jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksiä. [34] On totta, että sosiaalinen paine voi rajoittaa tätä valinnanvapautta, mutta sosiaalinen paine ei kuulu unionin – eikä kansallisen – lainsäädännön alaan. Henkilön kannalta on aivan eri asia kärsiä haittaa laillisen vapaan valintansa vuoksi (etenkin sellaisen valinnan, johon liittyy sosiaalisesti hyväksyttävä ja jopa toivottu sukunimen muutos) kuin häneen lain nojalla kohdistetun toimenpiteen vuoksi (etenkin silloin, kun sillä voidaan ajatella oikaistun asianomaisen henkilön tekemä väärinkäytös).

46. Merkittävämpänä voidaan ehkä kuitenkin pitää valittajan ammatin harjoittamiseen liittyviä seikkoja. Olivatpa hänen syynsä lapseksiottamiseen, jonka perusteella hän sai nimen ”Fürstin von Sayn-Wittgenstein”, mitkä hyvänsä, on hyvin todennäköistä, että tällaisesta nimestä, joka viittaa ruhtinaantasoisiin sukujuuriin, on huomattavaa hyötyä hänelle hänen ammatissaan (jota harjoittaakseen hän on käyttänyt oikeuttaan vapaaseen liikkuvuuteen ja mitä ilmeisemmin käyttää edelleen oikeuttaan tarjota palveluja eri jäsenvaltioissa) linnojen ja kartanoiden välittäjänä. [35]

34 – Ks. ”Facilitating Life Events, Part I: Country Reports”, joka sisältyy von Freyhold, Vial & Partner Consultantsin Euroopan komissiolle lokakuussa 2008 laatimaan loppuraporttiin, joka koskee vertailevaa tutkimusta jäsenvaltioiden henkilöoikeudellisista lainsäädännöistä, käytännön vaikeuksista, joita kansalaiset kohtaavat halutessaan käyttää oikeuksiaan Euroopan oikeusalueella yksityisoikeuden alalla, ja käytettävissä olevista vaihtoehdoista näiden vaikeuksien voittamiseksi ja kansalaisten elämän helpottamiseksi. Selvityksen mukaan ainoat poikkeukset avioliitossa olevien naisten oikeudelle pitää oma sukunimensä ovat ilmeisesti Italiassa ja sen Kyproksella elävän turkkilaisen yhteisön piirissä, jossa vaimon on otettava aviomiehensä sukunimi. Lisäksi useissa jäsenvaltioissa kielletään entisen puolison nimen käyttäminen avioeron jälkeen, ellei tähän ole perusteltua syytä.

35 – Vaikka asian tosiseikat olivat melko erilaiset, huomautettakoon, että eräässä vapaata liikkuvuutta koskevassa unionin tuomioistuimen tuomiossa, johon usein viitataan (asia C-19/92, Kraus, tuomio 31.3.1993, Kok., s. I-1663; tuomio annettiin asiassa Konstantinidis annettua tuomiota seuraavana päivänä), unionin tuomioistuin antoi olennaisen merkityksen sille, että kysymyksessä olleesta yliopistollisesta tutkintonimikkeestä oli etua sekä ammattiin pääsyn että siinä menestymisen kannalta (ks. tuomion 18 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

47. Asiassa pidetyssä istunnossa Saksan hallituksen asiamies totesi, että valittajan on virallisissa yhteyksissä käytettävä nimeä, joka määräytyy sen valtion lain mukaan, jonka kansalainen hän on, mutta laki ei ole esteenä sille, että hän käyttää jokapäiväisessä elämässään nimeä ”Fürstin von Sayn-Wittgenstein”. Vaikka oletettaisiin, että hän voi edelleen käyttää tätä nimeä hyödyntääkseen sitä ammatillisesti, mielestäni on ero siinä, käyttääkö hän virallisesti tunnustettua nimeä vai nimeä, jota voidaan pitää vain salanimenä tai toiminimenä, mikä voi tuottaa mielikuvan huijauksesta.

48. Aiheutuvan haitan vakavuutta koskevien lausumien osalta voin todeta hämmästyneeni siitä, millä tavoin tietyt jäsenvaltiot ovat lähestyneet tätä, erityisesti siitä, miten juuri Saksan hallitus sen istunnossa esitti.[36] Jos ”Fürstin von Sayn-Wittgenstein” on Saksan lain mukaan kokonainen sukunimi, jonka ei sellaisenaan katsota sisältävän aatelisarvonimeä tai aateluutta osoittavaa partikkelia ja jota voidaan näin verrata Fürstmann- tai Vonwald-tyyppisiin nimiin (jotka kumpikin löytyvät sekä Saksan että Itävallan puhelinluetteloista), kuinka voidaan väittää, että osa ”Sayn-Wittgenstein” on nimen keskeinen yksilöivä osa ja että sen toinen osa (Fürstin von) on vain lisä, jolla ei ole yksilöivää merkitystä? Jos nimessä oleva osa ”Fürstin von” on itse asiassa aito aatelisarvo, joka ei kuulu sukunimeen, tilanne olisi toinen, mutta kysymys, joka esillä olevassa asiassa on esitetty, ei perustu tähän.

49. Vaikuttaa selvältä, että sen perusteella, että ”Fürstin von Sayn-Wittgenstein” on yhdistelmäsukunimi, kyseessä on eri nimi kuin ”Sayn-Wittgenstein” (aivan kuten Baron-Cohen on eri sukunimi kuin Cohen) ja että sekaannusta ja haittaa aiheutuu näiden samasta henkilöstä käytettyjen kahden nimen erilaisuudesta. Lisäksi todettakoon, kuten komissio esitti istunnossa, että vaikka saksankieliset henkilöt saattavatkin ymmärtää tietyllä tavalla nimen ”Fürstin von Sayn-Wittgenstein”, henkilöt, jotka eivät osaa saksaa, voivat käsittää sen eri tavoin. Ranskankielinen henkilö saattaa ajatella, että ”Fürstin” voisi vastata osaa ”Giscard” sukunimessä Giscard d’Estaing, jossa osaa ”Giscard” on pidettävä nimen pääosana, ja henkilö, joka puhuu vain kiinaa, ei välttämättä käsitä sitä millään tavalla – aivan kuten suurin osa eurooppalaisista tuskin kykenee arvioimaan sitä, onko useammasta eri osasta muodostuvassa kiinankielisessä nimessä mahdollisesti kunnia-arvoa

36 – Kirjallisessa vastauksessaan unionin tuomioistuimen kysymykseen Saksan hallitus totesi kuitenkin, että sukunimen eri osia ”Fürstin von” ja ”Sayn-Wittgenstein” oli pidettävä samanarvoisina sukunimen kokonaisuuden kannalta.

osoittava osa ja onko tämä osa arvonimi vai etunimi.

50. Tämän vuoksi katson, että haitta, joka aiheutuu valittajan asemassa olevalle henkilölle hänen sukunimensä oikaisemisesta, on verrattavissa haittaan, jota unionin tuomioistuin tarkoitti asiassa Konstantinidis, asiassa García Avello ja asiassa Grunkin ja Paul antamissaan tuomioissa.

Nimenmuutoksen oikeudellisten seurausten tarkastelu

51. Vaikka oikeudelliset seuraukset, joita Kreisgericht Worbisin täydentävällä päätöksellä, jolla valittajan uudeksi syntymäsukunimeksi vahvistettiin ”Fürstin von Sayn-Wittgenstein”, jos niitä ylipäätään on, kuuluvat Saksan ja/tai Itävallan oikeuden alaan eikä unionin tuomioistuin voi vahvistaa niitä, Verwaltungsgerichtshofin kysymykseen ei voida vastata asianmukaisesti, jos niitä ei lainkaan tarkastella. Tästä syystä on selvitettävä, mitä ne voivat olla.

52. Etenkin Saksan ja Itävallan hallitukset ovat painottaneet sitä, mitä ne pitävät suurimpana erona esillä olevassa asiassa kyseessä olevan tapauksen ja asiassa García Avello ja asiassa Grunkin ja Paul kyseessä olleiden tapausten välillä. Viimeksi mainituissa tapauksissa oli kyse (kuten tietyllä tavalla myös asiassa Konstantinidis) siitä, että jäsenvaltio kieltäytyi tunnustamasta nimeä, jonka toisen jäsenvaltion väestörekisteriviranomaiset olivat asianmukaisesti rekisteröineet laillista toimivaltaansa käyttäessään. Esillä olevassa asiassa sitä vastoin Kreisgericht Worbis ei ollut niin Saksan kuin Itävallankaan lainsäädännön mukaan toimivaltainen määräämään valittajan sukunimestä niin kuin se oli tehnyt, koska sukunimi, jonka se oli vahvistanut, ei ollut Itävallan aineellisoikeudellisten sääntöjen, joita piti sekä Saksan että Itävallan lainvalintasääntöjen perusteella soveltaa, luvallinen kahdesta syystä (aiemmin aateluutta osoittaneen arvonimen ottaminen nimeen partikkelilla ”von” ja nimen feminiinimuodon käyttäminen). Tämän vuoksi Itävallassa oikaistu rekisteritieto ei koske toisessa jäsenvaltiossa laillisesti annettua sukunimeä vaan nimeä, joka on vahvistettu erehdyksessä, ensin Kreisgericht Worbisin ja sitten Itävallan rekisteriviranomaisten päätöksillä.

53. Kuten olen jo todennut, unionin tuomioistuimen tehtävänä ei ole yrittää selvittää jäsenvaltioiden kansallisten lainsäädäntöjen sisältöä. On kuitenkin huomattava, että kantaa, joka edellä juuri kuvattiin ja jonka Saksan ja

Itävallan hallitukset ovat esittäneet, ei kuitenkaan ole ilmaistu näin yksiselitteisesti ennakkoratkaisupyynnössä, ja tietyt seikat osoittavat, ettei se ole välttämättä täysin kattava ja paikkansapitävä. Itävallan viranomaisten vastauksesta ICCS:n kyselyyn maaliskuussa 2000 [37] käy ilmi, että kyseisenä ajankohtana ja näiden viranomaisten mukaan Itävallan laissa katsottiin, että ottolapsen nimi määräytyi sen jäsenvaltion lain mukaan, jonka kansalainen ottovanhempi on (mikä on voinut johtaa renvoi-tilanteisiin, koska Saksan laissa viitataan sen valtion lainsäädäntöön, jonka kansalainen ottolapsi on). Lisäksi jossain määrin ristiriitaisesta Itävallan oikeuskäytännöstä, johon edellä on viitattu, [38] käy ilmi, ettei ennen vuotta 2003 ole välttämättä ollut selvää, saiko ottolapsi, joka on Itävallan kansalainen ja jonka ottovanhempi on Saksan kansalainen, ottaa ottovanhempansa sukunimen (edes maskuliinimuodossa) siitä huolimatta, että siinä oli Itävallan lainsäädännössä kiellettyjä osia.

54. Aikomuksenani ei ole lausua näistä kysymyksistä sen enempää kuin, että johdonmukaisuuden vuoksi näyttäisi olevan syytä tarkastella seuraavia kolmea vaihtoehtoista tilannetta (jotka perustuvat kaikki lähtökohtaan, että kummissakin lainvalintasäännöissä viitataan sen jäsenvaltion lainsäädäntöön, jonka kansalainen ottolapsi on):

i) Kreisgericht Worbisin täydentävällä päätöksellään vahvistama sukunimi on ollut aina sekä Saksan että Itävallan lain mukainen, ii) vaikka sukunimen on luultu tuolloin olleen lainmukainen, myöhemmin vahvistettu oikeuskäytäntö on osoittanut, ettei se ole ollut lainmukainen, ja iii) sukunimi ei ole koskaan ollut lainmukainen kummankaan oikeusjärjestyksen perusteella.

55. Ensimmäisessä vaihtoehdossa on kyse asiassa Grunkin ja Paul kyseessä olleen kaltaisesta tilanteesta. Tapauksessa oli kyse unionin kansalaisesta, jolla oli vain yhden jäsenvaltion kansalaisuus ja joka oli syntynyt ja asunut siitä alkaen toisessa jäsenvaltiossa, jossa hänen sukunimensä oli määräytynyt ja rekisteröity tämän lainsäädännön mukaisesti. Esillä olevan asian valittajan tapauksessa unionin kansalainen, jolla on vain yhden jäsenvaltion kansalaisuus, on otettu ottolapseksi, ja hän on siitä saakka asunut toisessa jäsenvaltiossa, jossa hänen sukunimensä oli määräytynyt sen lainsäädännön mukaisesti. On totta, että syntymä ja lapseksiottaminen eivät ole sama asia (vaikka lapseksiottamista voitaisiin kuvaannollisesti luonnehtia uudeksi syntymäksi uuteen perheeseen, koska tiukan oikeudellisesti arvioidenkin kumpaankin perustuu monia samanlaisia oikeuksia, velvollisuuksia ja vaikutuksia) ja ettei valittajan sukunimeä näin ollen rekisteröity Saksan väestörekisteriin (vaikka se on tämän jälkeen voitukin merkitä erilaisiin, virallisiin tai epävirallisiin henkilörekistereihin). Tästä huolimatta katson, että tapaukset ovat riittävän samanlaisia, jotta voidaan todeta, kuten asiassa Grunkin ja

37 – Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 18 kohta.

38 – Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 6 ja 27 kohta.

Paul annetussa tuomiossa, että EY 18 artikla on esteenä sille, että Itävallan viranomaiset kieltäytyvät tunnustamasta Saksassa vahvistettua sukunimeä tässä tapauksessa – ellei kieltäytyminen perustu objektiivisiin syihin ja ole oikeassa suhteessa hyväksyttävästi tavoiteltuun päämäärään.

56. Toisessa vaihtoehdossa on kyse tilanteesta, joka on erilainen siltä osin, että sukunimen määräytymistä Saksan lainsäädännön mukaisesti oli pidetty lainmukaisena sitä tehtäessä, mutta se osoittautui myöhemmin lainvastaiseksi. Jos oletetaan, että saksalainen tuomioistuin vahvisti nimen ja että Itävallan viranomaiset rekisteröivät sen uskoen vilpittömästi ja vakuuttavasti toimivansa lain edellyttämällä tavalla ja että valittaja vaati nimen vahvistamista ja rekisteröintiä vilpittömässä mielessä, asiassa on mielestäni omaksuttava sama lähestymistapa kuin ensimmäisessä tapauksessa. Vaikka myöhemmillä tuomioistuinratkaisuilla, joissa oikeudellinen tilanne selkiytetään, voi perustellusti olla taannehtiva (ex tunc) vaikutus, unionin kansalaisen on voitava tukeutua tilanteessa, joka kuuluu unionin oikeuden soveltamisalaan, luottamuksensuojaan, joka on yksi unionin oikeuden perusperiaatteista. Näin ollen myös tässä tapauksessa EY 18 artikla on esteenä sille, että Itävallan viranomaiset kieltäytyvät tunnustamasta Saksassa vahvistettua sukunimeä – ellei kieltäytyminen perustu objektiivisiin syihin ja ole oikeassa suhteessa hyväksyttävästi tavoiteltuun päämäärään.

57. Kolmatta vaihtoehtoa, josta Saksan ja Itävallan hallitukset ovat yhtä mieltä, ei voida helposti analysoida aivan samalla tavalla. Siinä on kyseessä tilanne, jossa lainsäädäntö oli selvä, mutta sitä sovellettiin väärin kaksi kertaa (ensin saksalainen tuomioistuin ja sitten Itävallan rekisteriviranomaiset) erehdyksen tai tietämättömyyden vuoksi. Perusteltua luottamusta ei voi syntyä sellaisen tilanteen ylläpitämiseen, joka on ristiriidassa nimenomaisen lainsäädännön kanssa. On kuitenkin niin, että lainvastaisen tilanteen annettiin jatkua 15 vuoden ajan, joiden kuluessa se jopa vahvistettiin myöntämällä (Itävallan viranomaiset myönsivät; asia ei kuulunut Saksan viranomaisille) ainakin yksi passi ja kaksi kansalaisuutta osoittavaa todistusta. Tämän ajanjakson päätyttyä valittajan sukunimen oikaisusta varmasti aiheutui hänelle vakavaa haittaa. Ei voida kieltää, että asiaa käsittelevillä viranomaisilla pitää olla oikeus oikaista väestörekisterissä havaitsemansa virheet. Kun kuitenkin otetaan huomioon, kuinka pitkä aika oli kulunut ja kuinka vakavaa haittaa tästä on välttämättä aiheutunut, on esitettävä kysymys oikeasuhteisuudesta. Oikaisulla (joka tehtiin lainmukaisesti) on varmasti puututtu valittajan yksityiselämään. Voidaanko puuttumista pitää perusteltuna? Jos tilanne olisi täysin kansallinen, sitä pitäisi tarkastella kansallisen lainsäädännön kannalta ja nojautumalla Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaan, mutta koska kyseessä on jäsenvaltion kansalainen, joka asuu ja työskentelee laillisesti toisessa jäsenvaltiossa,

puuttumista on arvioitava myös unionin oikeuden kannalta.

58. Tämän vuoksi katson, että arviointiinpa esillä olevassa asiassa kyseessä olevaa oikeudellista tilannetta miten tahansa, on syytä selvittää, voidaanko oikaisua pitää oikeutettuna sillä olevan hyväksyttävän päämäärän vuoksi ja siksi, että se on oikeassa suhteessa tämän päämäärän saavuttamiseen.

Oikeutusperuste

59. On selvää, että aateluuden ja kaikkien siihen perustuvien erioikeuksien ja arvonimien poistaminen on vastaperustetun tasavallan – kuten Itävalta vuonna 1919 – näkökulmasta täysin hyväksyttävä päämäärä, joka perustuu kansalaisten väliseen yhdenvertaisuuteen ja pyrkimykseen päästä eroon etuoikeutettujen yhteiskuntaluokkien dominoiman keisarikunnan jäänteistä.

60. Tämä ei merkitse sitä, että kyseessä on välttämätön päämäärä, johon kaikkien jäsenvaltioiden on yleisesti pyrittävä. Perinnöllisen tai muunlaisen aatelisarvojärjestelmän tai muiden maallisten kunnia-arvojen, arvonimien tai erioikeuksien säilyttäminen, kumoaminen tai vaikkapa perustaminen riippuu kunkin jäsenvaltion omasta tahdosta, edellyttäen, ettei se toimi unionin oikeuden – esimerkiksi yhdenvertaisen kohtelun periaatteen – vastaisesti unionin oikeuden soveltamisalaan kuuluvissa kysymyksissä.

61. Lisäksi hyväksyttävänä voidaan mielestäni pitää sitä, että tällainen vastaperustettu tasavalta haluaa pitää yllä lujat takeet siitä, ettei säätyerioikeuksia, joiden lakkauttamisesta alun perin oli kysymys, pääse syntymään uudelleen, ja tämä alkuperäinen päämäärä voidaan täysin hyväksyttävästi kohottaa perustuslain tasoisen periaatteen asemaan.

62. Ei myöskään vaikuta yleisellä tasolla suhteettomalta, että tällainen valtio pyrkii turvaamaan tämän päämäärän saavuttamisen kieltämällä kansalaisiaan hankkimasta, pitämästä tai käyttämästä aatelisarvonimiä, -asemaa tai muita nimikkeitä, jotka voivat saada muut henkilöt ajattelemaan, että kyseessä olevalla henkilöllä on tällainen arvoasema.

63. Tämän kaltaista kieltoa voidaan kuitenkin pitää suhteettomana, jos sillä puututaan sellaisiin nimiin, jotka eivät todellisuudessa perustu aatelisarvoon ja joita ei ymmärretä tällä tavoin, vaikka ne voivatkin viitata siihen. Edellä on jo mainittu nimet ”Fürstmann” ja ”Vonwald”, jotka löytyvät Itävallan puhelinluettelosta. Näyttää siltä, että Itävallan kansalaiset voivat käyttää yksiosaisia nimiä kuten ”Graf” (jonka kirjaimellinen merkitys on

kreivi) ja ”Herzog” (herttua), jotka ymmärretään tavallisiksi sukunimiksi. [39] Jos näin on ja samaa sovelletaan vastaavien muunkielisten nimien hankkimiseen (Baron, Lecomte, Leprince, King), kielto ei vaikuta suhteettomalta tässä suhteessa. Näissä olosuhteissa kielto, joka on rajattu sukunimien Fürst (tai Fürstin) von Sayn-Wittgenstein kaltaisiin sukunimiin, jotka perustuvat selvästi todelliseen aatelisarvoon ja jotka voidaan ymmärtää todellisiksi aatelisarvonimiksi, ei näytä ylittävän sitä, mikä on tarpeen mainitun perustuslain perustavoitteen saavuttamiseksi.

65. Ehdottaisin, että oikeutusperuste – joka perustuu perustuslain perussääntöön – pitäisi katsoa päteväksi tällaisessa tapauksessa niin, että Itävallan viranomaiset voisivat lähtökohtaisesti hyväksyttävästi kieltäytyä merkitsemästä kyseessä olevaa sukunimeä väestörekisteriinsä tai virallisiin asiakirjoihin ja kieltää henkilöä käyttämästä sitä Itävallassa.

64. Voitaisiinko tätä oikeutusperustetta soveltaa kuitenkaan asiassa García Avello tai asiassa Grunkin ja Paul kyseessä olleiden tapausten kaltaisessa tilanteessa, eli silloin, kun sukunimi on lainmukaisesti vahvistettu sen jäsenvaltion lainsäädännön mukaisesti, johon asianomaisella henkilöllä on erityisen läheinen yhteys, kuten kansalaisuus, syntymä- tai asuinpaikka?

66. Kuitenkin siltä osin kuin nimi säilyy hyväksyttävänä – ja mahdollisesti myös pakollisena – sukunimenä toisessa jäsenvaltiossa, johon Itävallan kansalaisella on läheinen side, olisi suhteetonta olla tunnustamatta sitä samaan henkilöön viittavana nimenä. Tämän vuoksi olisi tarpeen lieventää toimenpidettä millä tahansa keinoilla, jotka soveltuvat rajoittamaan sitä vakavaa haittaa, joka asianomaiselle henkilölle mitä todennäköisimmin muussa tapauksessa aiheutuu. Yksi keino voisi olla se, että Itävallan viranomaiset antaisivat ICCS:n esittämän todistuksen eri sukunimistä, [40] joka osoittaa, että asianomainen henkilö, joka tosin voi käyttää vain tiettyä nimeä Itävallan kansalaisena, on kuitenkin

39 – Esim. Stephanie Graf on itävaltalainen urheilija (keskipitkän matkan juoksija), joka edusti Itävaltaa sekä vuoden 2000 olympialaisissa että vuoden 2001 yleisurheilun maailmanmestaruuskisoissa, ja Andreas Herzog on itävaltalainen jalkapalloilija, joka pelasi Itävallan maajoukkueessa vuosina 1988–2003.

40 – ICCS:n yleissopimus nro 21, joka koskee eri sukunimistä annettavaa todistusta ja joka allekirjoitettiin Haagissa 8.9.1982. Itävalta ei ole liittynyt sopimukseen (tähän mennessä jäsenvaltioista ainoastaan Espanja, Ranska, Italia ja Alankomaat ovat ratifioineet sopimuksen), mutta tämän ei pitäisi olla esteenä sille, että se antaa samantyyppisen asiakirjan niille sen kansalaisille, joille haittaa on aiheutunut.

lainmukaisesti rekisteröity eri nimellä toisessa jäsenvaltiossa.

67. Edellä esitetyt huomiot liittyvät siihen, mitä voitaisiin kuvata normaalitilanteeksi, eli tilanteeseen, jossa perusasetelma on selvä alusta asti. Esimerkiksi asiassa García Avello lasten sukunimet oli rekisteröity alun perinkin eri muodoissa niiden kahden jäsenvaltion (Belgia ja Espanja) väestörekistereihin, joiden kansalaisia he olivat. Asiassa Grunkin ja Paul Saksan viranomaiset tekivät alusta alkaen selväksi, etteivät ne rekisteröisi lapsen sukunimeä muodossa, jossa se oli rekisteröity Tanskassa. Esillä olevassa asiassa on mielestäni kuitenkin katsottava, että se 15 vuoden jakso, jonka ajan valittaja oli virallisesti rekisteröitynä Itävallassa ja jonka aikana hänelle myönnettiin henkilöllisyyttä osoittavia asiakirjoja nimellä ”Fürstin von Sayn-Wittgenstein”, on myös otettava huomioon sukunimen oikaisusta tehdyn päätöksen oikeasuhteisuutta arvioitaessa.

68. Oikeasuhteisuutta koskeva lopullinen ratkaisu kuuluu toimivaltaiselle kansalliselle tuomioistuimelle, sillä asiassa on joukko oikeudellisia ja tosiseikkoihin liittyviä kysymyksiä, jotka on selvitettävä. Jos esimerkiksi osoitetaan, että vuonna 1992 oikeudellinen tilanne oli se, että valittaja, saksalainen tuomioistuin ja Itävallan viranomaiset saattoivat perustellusti ajatella, että valittajan sukunimi määräytyi yksin Saksan lainsäädännön mukaan, sen oikaisu 15 vuotta myöhemmin vaikuttaa suhteettomalta. Jos toisaalta asiassa käy ilmi, että valittaja on toiminut vilpillisessä mielessä tullakseen rekisteröidyksi sukunimellä, johon hänellä ei ollut oikeutta, ja hän tiesi tästä tai että valittaja on millä tahansa tavalla johtanut harhaan asianomaisia viranomaisia, oikaisua voidaan pitää oikeudenmukaisena ja oikeasuhteisena toimenpiteenä. Kyseessä olevan ajanjakson pituus ja se, että valittaja on käyttänyt nimeä ”Fürstin von Sayn-Wittgenstein” virallisesti ja ammatillisesti, ovat joka tapauksessa tekijöitä, jotka on välttämättä otettava huomioon tässä punninnassa.

Fürstin-muodon käyttö

69. Viimeinen seikka, joka on tuotu esiin unionin tuomioistuimelle esitetyissä huomautuksissa mutta jonka osalta kyseessä olevien jäsenvaltioiden oikeudellisesta tilanteesta on vain vähän täsmällisiä tietoja, koskee (ilmeistä) eroa niiden Saksan ja Itävallan sääntöjen välillä, jotka koskevat mahdollisuutta käyttää sukunimestä erilaista feminiini- ja maskuliinimuotoa.

70. Koska tällä seikalla saattaisi olla vaikutuksia nimijärjestelmiin lukuisissa jäsenvaltioissa

(Liettuan hallitus on puolustanut kiivaasti omaa eri tavoin määräytyviin nimiin perustuvaa perustuslain tasolla vahvistettua järjestelmäänsä, ja kysymys Irlannin eri tavoin määräytyviä sukunimiä koskevasta järjestelmästä tuotiin esiin istunnossa) ja tästä on esitetty vain joitakin harvoja lausumia, mielestäni riittää, että unionin tuomioistuin toteaa, että Itävallassa ilmeisesti sovelletun kaltaisella säännöllä ei voida ensi näkemältä oikeuttaa puuttumista kansalaisten oikeuteen liikkua ja oleskella vapaasti, ellei se perustu perustuslain tasoiseen periaatteeseen tai muuhun yleisen järjestyksen edellyttämään syyhyn.

Ratkaisuehdotus

71. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa Verwaltungsgerichtshofin esittämiin kysymyksiin seuraavasti:

”Vaikka yksin jäsenvaltion kansallista lainsäädäntöä voidaan soveltaa sen kansalaisen nimen määräytymisessä, jäsenvaltion on noudatettava tätä kansallista lainsäädäntöä soveltaessaan unionin oikeutta muuttaakseen tai oikaistakseen väestörekisteritietoa, johon kyseessä oleva kansalainen on tukeutunut käyttäessään oikeuksiaan unionin kansalaisena liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella.

Sääntö, jolla on perustuslain tasoinen asema jäsenvaltiossa ja joka perustuu yleisen järjestyksen edellyttämiin perustavanlaatuisiin syihin, kuten kansalaisten yhdenvertaisuus ja erioikeuksien lakkauttaminen, voi lähtökohtaisesti oikeuttaa kiellon, jonka mukaan kansalaiset eivät voi hankkia, pitää tai käyttää aatelisarvonimiä tai -arvoa taikka muita tämänkaltaisia nimikkeitä, jotka voivat saada muut henkilöt ajattelemaan, että kyseessä olevalla henkilöllä on ollut tällainen arvoasema, siitä huolimatta, että tästä kiellosta saattaa aiheutua haittaa tällaiselle henkilölle, joka käyttää oikeuksiaan unionin kansalaisena liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, edellyttäen, että oikeasuhteisuuden periaatetta on noudatettu ja etenkin

a) että kieltoa ei uloteta sellaisten nimien hankkimiseen, pitämiseen tai käyttämiseen, joita ei normaalisti tulkittaisi tällä tavoin, ja

b) että kyseessä oleva jäsenvaltio ei kieltäydy tunnustamasta sitä, että kansalainen voidaan hyväksyttävästi tuntea toisessa jäsenvaltiossa toisella nimellä, jota ei sallittaisi sen oman lainsäädännön mukaan, ja että se helpottaa tällaiselle kansalaiselle jäävää tehtävää selvitä vaikeuksista, joita tästä ristiriitaisuudesta todennäköisesti aiheutuu.

Jäsenvaltioiden on soveltaessaan tällaista sääntöä tietyn rekisteritiedon muuttamiseksi tai oikaisemiseksi noudatettava tässäkin oikeasuhteisuuden periaatetta, jonka mukaan niiden on otettava huomioon perusteltu luottamus, jonka niiden omien viranomaisten toimet ovat synnyttäneet kansalaiselle, sen ajanjakson pituus, jonka ajan nimeä on voitu käyttää ilman, että nämä viranomaiset olisivat siihen puuttuneet, ja ne henkilökohtaiset ja ammatilliset intressit, joita kansalaisella voi olla aikaisemmin tunnustetun nimen säilyttämiseen.

Kielto hankkia, pitää tai käyttää nimeä, jonka muoto vaihtelee asianomaisen henkilön sukupuolen mukaan, ellei kielto perustu perustuslain perusperiaatteeseen tai muuhun yleisen järjestyksen edellyttämään syyhyn asianomaisessa jäsenvaltiossa, ei voi lähtökohtaisesti oikeuttaa muuttamaan tai oikaisemaan väestörekisteritietoa silloin, kun kyseessä oleva kansalainen on tukeutunut rekisteritietoon käyttäessään oikeuksiaan unionin kansalaisena liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella."